

ARAP DİLİNDE لَيْسَ “LEYSE” EDATI VE KUR’AN-I KERİM’DE KULLANIMI

LAYSE “لَيْسَ” IN THE ARABIC LANGUAGE AND ITS USE IN THE QURAN

Dr. Mehmet Hadin TURABİ

Bingöl İl Müftülüğü, İl Müftü Yardımcısı, Bingöl/Türkiye

ORCID ID.0000-0001-5970-8124

Cite As: Turabi, M.H. (2021). “Arap Dilinde لَيْسَ “Leyse” Edatı Ve Kur’an-I Kerim’de Kullanımı”, International Social Mentality and Researcher Thinkers Journal, (Issn:2630-631X) 7(52): 2893-2906.

ÖZET

Arap dilinin temel hedefleri kendine özgü farklı sınıflarına rağmen çoğunlukla harflerin manaları üzerine mebni olması tüm azmi ve gayreti harflerden müteşekkil olan cümleleri öğrenmeye yönlendirmiştir. Cümleleri oluşturan ise hiç şüphesiz kelimelerdir. Kelimeler, önlerine gelen ve “hurûf-u meâni” mana harfleri diye adlandırılan edatların cümleye kattığı anlamlarla tam ve kesin yargı içeren manayı okuyucuya aktarırlar. Belâgat ve fesâhetiyle kelâmın en yücesi olan Kur’an-ı Kerim’de “hurûf-u meâni” olarak adlandırılan edatlarla başlayan âyetler, farklı surelerde ve farklı anlamlarla zengin bir şekilde yer almaktadır. Meâni harflerinden biri de لَيْسَ “Leyse” edatıdır. Söz konusu edat, çeşitliliği ve farklı anlamlarıyla birçok gramer eserinde nahiv âlimlerinin ittifak ve ihtilaflarına mazhar olmuştur. Bu çalışmamızda söz konusu edatın Arap dilindeki farklı anlamları, çeşitleri, harf veya isim olup olmadığı hakkındaki ihtilaflar, başında geldiği kelimelere kattığı anlamlar, başka edatlarla kullanılıp kullanılmadığı gibi durumlar ele alınacaktır. Bununla beraber mezkûr edatın Kur’an’daki farklı kullanımları; kaç defa hangi surede ve âyette geçtiği, başında olduğu âyetlerde nasıl kullanıldığı, cümleye yansıttığı farklı anlamlar çerçevesinde edatın geçtiği âyetlerin meâli ve geçtiği sure isimleri maddeler halinde zikredilecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Kur’an-ı Kerim, İ’râb, Nahiv, Âyet, Leyse edatı.

ABSTRACT

In spite of a unique class of the basic goals of the Arabic language, mostly on the meanings of the letters are composed of sentences that all have to learn letters mebni perseverance and effort is directed. No doubt these are the words that constitute sentences. Words, coming in front of them and “syllable-u syntax” meaning giving a definitive meaning to the sentence containing the letters called prepositions, complete with judgment and convey meaning to the reader. Eloquence and fesahet with the truth of the word of the Holy Quran “insyllable-u syntaxcalled” prepositions that begin with versen different times with different meanings and is rich in a manner that is located. Syntax one of the letters لَيْسَ “, if my lady” is a preposition. The preposition in question, with many different meanings and grammatical diversity of his work has been honored in the alliance and the conflicts of the scholars of grammar. In this study, different meanings of the preposition in the Arabic language in question, types, disputes about whether a letter or giving meaning to the words at the beginning of a noun, and is used with other prepositions such as whether or not the situations will be handled. However, the different uses of the preposition aforementioned of the Qur’an; how many times and in whose verse formation, where at the beginning of the verses in how it is used, the occurrence of the preposition in the sentence context to reflect different meanings of verses purport, and the time of occurrence, the names will be mentioned in the article.

Keywords: Arabic language, Qur’an, BadSyntax, Verse, if my lady, preposition.

1. GİRİŞ

Beliğ ve anlaşılır Arapçayla münezzel olan Kur’an-ı Kerim edebî açıdan mükemmelliğini kabul ettirmiş, yüksek fesahati ve berraklığı karşısında Arapların hayretini celp etmiştir. Yüce Kur’an, Hz. Peygamber zamanında kaleme alınmak suretiyle tespit edilmiş ve çok geçmeden kitap haline getirilmiştir. Kısmen veya tamamen hıfz edilerek Mushaf halinde hızla yayılan, aynı zamanda dilin bütün özelliklerini yansıtacak nitelikte bulunan Kur’an-ı Kerim; fasih ve edebî Arapçanın en kusursuz nüvesi ve miyarı olmuştur. Bu kimliğini devam ettirerek, dil ve edebiyata dair çalışmaların da odak noktası olmuştur.¹ İslâmiyet’in Arapça üzerindeki etkisi muazzam ve devamlı olmuştur. Kur’an-ı Kerim beliğ Arapçanın çatısını, temellerini tespit için tartışmasız ve mükemmel bir örnek olmuştur. Kur’an’ın sahih anlaşılması, her türlü bozulma tehlikelerine karşı muhafaza için Arapçanın lügat hazinesinin toplanıp derlenmesi; yapısının, gramerinin tespitini hatta tarz açısından incelenmesini gerektirmiştir. Bu sebeple Arap edebiyatında dilbilime ait çalışmalar Kur’an-ı Kerim’in yazılması, kitap haline getirilmesiyle başlamış ve bu arada sentaks Kur’an’da yazının ıslahı çalışmalarına bağlı olarak doğmuştur. Nitekim gramerle ilgili ilk mühim çalışma, Ebü’l-Esved Zâlim b. Amr b. Süfyân b. Cendel ed-Düelî (ö. 67/686) tarafından Kur’an’daki âyetlerin kelimelerin harekelenmesi şeklinde olmuş olup bu faaliyeti için bizzat kendisi “Kur’an’ın i’rab edilmesi” tabirini kullanmıştır.² Nahiv konusunda üzerinde durulması gereken en önemli mefhumlardan biri i’rabdır, zira i’rab

¹ Ahmed Emîn, *Fecrü’l-İslâm*, (trc. Ahmet Serdaroğlu), (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976), 27-114; Nihad M. Çetin, “Arap”, *DİA*, (Ankara: 1991), III/280-285.

² Ahmed Emîn, *Fecrü’l-İslâm*, (trc. Ahmet Serdaroğlu), (Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976), 27-114; Nihad M. Çetin, “Arap”, *DİA*, (Ankara: 1991), III/280-285.

bu ilmin ana ögesini teşkil eder. Sözlükte “bir şeyin aslını ve hakikatini ortaya çıkarmak, açıklamak” anlamına gelen i‘râb kelimesi terim olarak “Arap dilinin söz dizimini (nahiv/sentaks) incelemek” demektir.³ İbn Haldûn, Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî (ö. 808/1406), nahiv ilminin oluşumunda i‘râb faktörünün önemli bir rol üslendiğini söylemektedir.⁴ Nahiv ilminde i‘râbî şekillendirip istikamet veren en önemli etken edat/harf olgusudur. Edat (أَدَاتٌ) kelimesi sözlükte araç/aygıt manasında olup istilâh olarak kelâmlar arasındaki bağlantıyı sağlayıp başkasındaki manaya delalet eden kelimeye denir. el-Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdilekber b. Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî (ö. 286/900) edatı, “*Edat harf veya harf dışında olan herhangi bir şeyin çalışmasında kullanılan âlettir.*” şeklinde tanımlamıştır.⁵ Arap dilinde cümlelerin anlaşılmasında edatların müessir bir etkisi vardır. Cümle içerisinde kelimelere kattığı manaya istinaden Arapça dil bilgisi literatüründe bu edatlara, hurûf-ı me‘ânî/mana harfleri denilmektedir.⁶ Hurûf-ı me‘ânî şöyle tarif edilmiştir: Söz konusu harfler sarf, nahiv ve sesbilim açısından kullanıldığı yere göre önemli bir görev üstlenip cümleye yeni bir mana katmaktadırlar. Bu harflere ilk olarak “edat” tabirini kullanan kişi ise ünlü dil ve edebiyat âlimi Halîl b. Ahmed, Ebû Abdurrahmân b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî’dir. (ö. 175/791).⁷

Sözünü ettiğimiz edatlardan biri de çalışmamızın konusu olan لَيْسَ “Leyse” edatıdır. Diğer edatlarda olduğu gibi لَيْسَ “Leyse” edatının da cümledeki i‘rab konumuna göre kelâmdaki kelimelere farklı manalar kazandırmakta olup yerine göre farklı işlevler görmektedir. Edatı ve bulunduğu kelâmı sahih ve doğru bir biçimde anlamak ise ancak edatın özellikleri, çeşitleri ve buna bağlı kaideleri bilmekle mümkündür. Bu çalışmamızda لَيْسَ “Leyse” edatının Arap dilindeki özellikleri, konumu, çeşitleri, kaideleri, amel etmesi, cümleye kazandırdığı anlam ve Kur’an âyetlerindeki kullanımını meâlleriyle ele alınmaya çalışılacaktır.

2. ARAP DİLİNDE لَيْسَ “LEYSE”NİN GELDİĞİ MANALAR

Arap dilinde لَيْسَ “Leyse” birkaç manaya gelmektedir, söz konusu manalar örnekleriyle zikredilecektir.

2.1. لَيْسَ “Leyse”nin Fiil Olması

Nahiv âlimlerinin cumhuru لَيْسَ “Leyse”nin camid mâzî fiil olduğu konusunda görüş belirtmişlerdir. Söz konusu fiilin (فَعْلٌ) vezninde ‘aynu’l-fiili kesre olduğunu hareket sakîl/ağır geldiğinden sükûn ile tahfif edildiğini ve neticede (لَيْسَ) şeklini aldığını söylemektedirler. Buna karşın Ebû Bekr Muhammed b. es-Serî b. Sehl el-Bağdâdî (ö. 316/929), Ebû Alî Hasen b. Ahmed b. Abdilgaffâr el-Fârisî (ö. 377/987) Ebû Bekr Ahmed b. Hasan b. Abbas b. Ferec Muhammed ibn Şukayr en-Nahvî (ö. 317-930) gibi âlimler ve bazı arkadaşları, لَيْسَ “Leyse” edatının fiil değil “harf” olduğunu ileri sürmektedirler.⁸

2.2. لَيْسَ “Leyse”nin Nâkis Fiil Olması

Nâkis fiili olan كَانَ “Kâne” ve benzerlerinin okuyucuya tam mana ifade etmek için isim ve habere ihtiyaçları vardır. Bu fiiller bazen “tam fiil” vasfıyla merfû isimle iktifa ederler. Söz konusu fiillerden لَيْسَ “Leyse” ise isim ve habere muhtaç devamlı “nâkis fiil” özelliğiyle cümlelerde yerini alır. Örneğin, وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ “İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir.”⁹ âyetinde (الْبِرُّ) ref ile mazmûm olup nâkis mâzî fiil olan لَيْسَ “Leyse”nin ismi, (بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ ظُهُورِهَا) cümlesi ise masdar te’vilinde mahallen mansûb nâkis fiilin haberi olmuştur.¹⁰

³ Halîl b. Ahmed, Ebû Abdurrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, (Beyrut: Nşr. Mehdî el-Mahzûmî, 1988), I/57; İsmail Durmuş, “*Harf*”, *DİA*, (Ankara: TDV Yayınları, 1988), XVI/158; Durmuş, “*Nahiv*” *DİA*, (Ankara: TDV Yayınları, 2006), XXXII/300-3006.

⁴ İbn Haldûn, Ebû Zeyd Velîyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Mukaddime*, çevr. Zâkir Kadiri Ugan, (Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1986), III/175.

⁵ Hüseyin eş-Şâzelî, *el-Edevât'un-Nahviyye ve Te'addudu Me'âni'el-Vazifiyye*, (İskenderiyye: Dâru'l-Ma'rîfe, 1989), I/24; el-Müberred, Ebü'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdi'l-Ekber b. Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî, *el-Muktedâb*, (Kahire: Vizâretu'l-Evkâf, 1994), IV/126.

⁶ Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ el-Kefevî, *el-Kulliyât*, thk. Adnân Dervîş-Muhammed Mısıri, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2018), 328-329.

⁷ Muhammed Hasan eş-Şerîf, *Mu'cemu Hurûfi'l-Me'âni'fil-Kur'an'il-Kerîm*, (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1996), I/21-22.

⁸ İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısıri, *Muğni'l-Lebib 'an Kutubi'l-E'arîb*, thk. Muhammed Abdül-Latîf, (Kuveyt: Silsiletu't-Turâsiyye, 2000), I/325; Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâil el-Murâdî el-Mısıri, *el-Cene'd-Dâni fi Hurûfi'l-Me'âni*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2016), 492-493.

⁹ Bakara: 2/289.

¹⁰ İbn Hişâm, *Şerh-u Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, thk. Muhammed Muhyiddin Abdu'l-Hamîd, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2009), 137; İbn Yaîş b. Muhammed el-Esedî el-Halebî, *Şerhu'l-Mufassal*, (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001), III/116; Behcet Abdülvahid Salih, *el-I'rabü'l-Mufassal li-Kitâbillahi'l-Mürettel*, (Ammân: Dâru'l-Fikr, 1993), I/246.

2.3. “Leyse” Fiilinin Zâid Olarak Gelmesi

Nâkıs fiili كَان “Kâne” ve benzerlerinin cümlede zâid olarak gelmeleri (âlimler arasında ihtilafli olmakla beraber) mümkün iken لَيْس “Leyse” fiilinin zâid olarak gelmesi herhangi mevsûk/güvenilir bir örnekle sabit değildir.¹¹

2.4. “Leyse” Edatının İsim Olarak Gelmesi

Söz konusu edatın isim olarak gelmesi her ne kadar rivayet edilse de gramer âlimi Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, (ö. 911/1505) isim, fiil ve harf olan tüm kelimeleri tetkik ettiğini ve bunlar arasında لَيْس “Leyse” edatının isim olan kelimeler arasında yer almadığını ifade etmektedir. Arap dili ve edebiyat âlimi el-Ukberî, Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ezecî el-Bağdâdî, (ö. 616/1219) söz konusu edatın herkesin görüşünde isim olmadığını ileri sürmektedir.¹²

2.5. “Leyse” Edatının, Cümleye Tebrie/Aklama Manasını Katan (لَا) “Lâ” Anlamında Gelmesi

Nahiv âlimi Ebü'l-Hasen Alî b. Hamza b. Abdillâh el-Kisâî el-Kûfi, (ö. 189/805) لَيْس “Leyse” edatının tebrie anlamındaki (لَا) “Lâ” manasında geldiğini söylemektedir. Örneğin, دَاعَتْ شَهْرَتُهُ لَيْسَ فِي مِصْرَ وَحَدَّهَا بَلَّ فِي الْعَالَمِ “Şöhreti/ünü sadece Mısır’a değil bilakis Arap dünyasına yayıldı.” cümlesinde لَيْس “Leyse” tebrie olan (لَا) “Lâ” manasında kullanılmıştır.¹³

2.6. “Leyse” Edatının Atıf Manasında Olan (لَا) “Lâ” Anlamında Gelmesi

el-Kisâî ve Ebü'l-Hasen Muhammed b. Ahmed b. İbrâhîm (Muhammed) b. Keysân en-Nahvî el-Bağdâdî (ö.320/932), söz konusu edatın atıf manasında olan (لَا) “Lâ” anlamında çoğu kez geldiğini ifade etmektedirler. Örneğin, زَيْدٌ جَاءَ لَيْسَ زَيْدٌ لَيْسَ عَمْرُو “Zeyd geldi Amr gelmedi.” cümlesinde لَيْس “Leyse”, atıf manasındaki (لَا) “Lâ”nın yerine kullanılmıştır.¹⁴

2.7. “Leyse”nin İstisnâ Edatı Olarak Gelmesi

Cumhur âlimlerine göre istisnâ fiillerinden biri de لَيْس “Leyse” edatıdır. Söz konusu edat, müspet ve menfî cümlelerde istisnâ fiili olarak kullanılır. Örneğin, مَا لَيْسَ عَمْرُو “Amr hariç millet geldi.” مَا جَاءَ الْقَوْمُ لَيْسَ عَمْرُو “Millet hariç sadece Amr geldi.” müspet ve menfî cümlelerinde لَيْس “Leyse” istisnâ fiili olarak kullanılmıştır. Mezkûr cümlelerde istisnâ fiili olan لَيْس “Leyse”nin gramer açısından tahlili cumhura göre şöyledir. Söz konusu fiil, nâsihlerden (ismini ref` haberini nasb eder.) olup kendisinde müstetir zamiri ref` ederek isim, sonra gelen (عَمْرُو) ismini de nasb ederek haber yapmıştır. Gramer âlimlerinin ittifak ettikleri bir diğer husus da, لَيْس “Leyse” istisnâ fiili fâil, mefûl ve mecrûr konumunda gelmesi mümkün olmadığından müfarrag olan (müstesnâ minhi mahzûf olan) müstesnâlarda gelmez. Örneğin; مَا حَضَرَ لَيْسَ زَيْدًا “Sadece Zeyd hazır bulundu.” cümlesinde لَيْس “Leyse” edatı istisnâ fiili olduğundan mahzûf müstesnâ minhin yerine (حَضَرَ) fiiline fâil veya mefûl olması uygun değildir.¹⁵

2.8. “Leyse” Cümlesinin Haber, Hâl, Sıfat ve Sıla Olarak Gelmesi

لَيْس “Leyse” cümlesi mübtedaya haber olur. Örneğin, أَلَسْمَاءُ لَيْسَتْ صَافِيَةً “Gökyüzü açık değildir.” cümlesindeki لَيْس “Leyse” cümlesi mübteda olan (أَلَسْمَاءُ) ismine haber olmuştur. Örneğin; قَرَأْتُ الْكِتَابَ وَلَيْسَ مَطْبُوعًا “Basılmamış kitabı okudum.” cümlesindeki لَيْس “Leyse” iki ma’mûlüyle hâl olmuştur. Basriyyunlar, لَيْس “Leyse” mâzî fiilinin (قَدْ) edatı olmaksızın hâl olamayacağını belirtirken Kûfiyyunlar ise (قَدْ) edatı olmadan da hâl olmasını câiz görmektedirler. Örneğin; إِنْ امْرُؤًا هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا نِصْفٌ مَا تَرَكَ “Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur.”¹⁶ âyetindeki (لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ) cümlesi, (امْرُؤًا) ismine sıfat olmuştur. Örneğin; فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ “Ya hiç bilginiz olmayan şey hakkında niçin

¹¹ el-Murâdî, *el-Cene'd-Dâni fi Hurûfi'l-Me'âni*, 493-498; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, 325-327.

¹² Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, *el-Eşbâh ve'n-Nezâir*, thk, Gazi Muhtar Tuleymât, (Dimeşk: Mecmeu'l-Luğati'l-'Arabiyye, 1987), II/11-14; el-Ukberî, Ebü'l-Bekâ Muhibbüddîn Abdullâh b. el-Hüseyn b. Abdillâh el-Ezecî el-Bağdâdî, *et-Tebyîn 'an Mezâhibi'n-Nahviyyine'l-Basriyyin ve'l-Kûfiyyin*, (Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1986), 310-311.

¹³ Ebü Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *İrtisâfî'd-Darab min Lisâni'l-'Arab*, thk, Mustafa Ahmed en-Nemâs, (Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1987), II/79-III/337.

¹⁴ el-Endelüsî, *İrtisâfî'd-Darab min Lisâni'l-'Arab*, II/631; İbn 'Uşfûr, Ebü'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbilî en-Nahvî, *Şerhu'l-Cümel li'z-Zeccâci*, thk, Abdurrahman Seyyid, (Beyrut: Mektebetü'l-Enclü el-Misriyye, 1974), II/225.

¹⁵ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, I/294; el-Müberred, *el-Muktedâb*, IV/428; İbn Yâiş, *Şerhu'l-Mufasssal*, II/78.

¹⁶ Nisâ: 4/176.

*tartışıyorsunuz?*¹⁷ âyetindeki (لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ) cümlesi, (مَا) mevsûlüne sıla olmuştur. Sıla ile mevsûl arasındaki bağlantıyı sağlayan âid/döner zâmir ise (بِهِ) kelimesindeki “hâ” zâmiridir.¹⁸

2.9. “Leyse” Fiilinden Sonra (ضَمِيرُ الْفَصْلِ) Fasil Zâmirinin Gelmesi

Nahiv âlimleri fasıl zamiri, öncesi ve sonrasının birkaç şartı ihtiva etmesi gerektiğini ifade etmektedirler.

Fasil zamirinin taşınması gereken şartlar:

A. Zâmirin merfû‘ kipinde olması.

B. Kendinden önceki mercie hazır, gâip, tezkîr, te'nîs, ifrâd, tesniye ve cemi‘ konularında mutabık olması.

Fasil zâmirinin öncesinde gereken şartlar:

A. Zâmir öncesinin hâlde/şimdi veya aslında mübteda olması.

B. Marife olması.

Fasil zâmirinin sonrasında gereken şartlar:

A. Hâlde/şimdi veya aslında mübtedaya haber olması.

B. Marife veya (أَلْ) “El” takısını kabul etmeme özelliğiyle marife gibi olması. Mezkûr şartları taşıyan لَيْسَ “Leyse” fiiline şöyle misâl verilebilir. Örneğin, لَسْتُ أَنَا الْمُنْطَلِقُ “Ben serbest değilim.” cümlesinde fasıl zamiri (أَنَا) “Ene” gelmiştir.¹⁹

2.10. “Leyse” Fiilinden Sonra Zâmirin Fasil/Ayrı veya Vasıl/Bitişik Olarak Gelmesi

Bu konuda gramer âlimleri arasında ihtilaf söz konusu olmasına rağmen cumhur, cümledeki âmilin (كَانَ) “Kâne” ve benzerlerinden olduğundan zamirin fasıl olma gerekliliğini ileri sürmektedirler. Sebebini ise şöyle açıklamışlar: Mezkûr durumda fasıl zamiri haber olur; haber ise fiil, cümle ve zarf olarak gelir. Bunların (fiil, cümle, zarf) ise vasıl zamiri olarak gelmeleri mümkün değildir. Örneğin; لَيْسَ إِيَّاهُ - لَيْسَ إِيَّاكَ - لَيْسَ إِيَّايَ cümlelerinde zamir haber olduğundan (إِيَّايَ) şekliyle fasıl zamiri olarak gelmiştir.²⁰

2.11. “Leyse” Fiiline (نُونُ الْوَقَايَةِ) Vikâye (ن) “Nûn”unun Muttasıl Olması

Vikâye (ن) “nûn”u, muttasıl olduğu fiilin son harfini kesreden/esreden koruyan “nûn”a denir. Nahiv âlimlerinin cumhuru لَيْسَ “Leyse”nin mâzî câmid fiili olduğundan mütekellim (ي) “yâ”sını nasb ettiğinde kendisinden önce vikâye (ن) “nûn”unun لَيْسَ “Leyse” fiiline muttasıl olması gerektiğini ifade etmişler. Örneğin; عَلَيْهِ رَجُلًا لَيْسَتِي أَي: لِيَلْزَمَ رَجُلًا غَيْرِي “Benden başkasını sorumlu tutsun.” cümlesinde câmid mâzî fiil olan لَيْسَ “Leyse” fiili mütekellim (ي) “yâ”sını nasb ettiğinden vikâye (ن) “nûn”u fiile muttasıl olmuştur.²¹

2.12. “Leyse” Fiilinin Önüne İstifhâm (أ) “Hemze”sinin Gelmesi ve Manaya Etkisi

لَيْسَ “Leyse” fiili menfi/olumsuzluk manasındadır. İstifhâm hemzesi لَيْسَ “Leyse” fiilinin önüne geldiğinde kendisini müspete çevirip cümleye takrir/onaylama anlamı katar. Örneğin; أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ “Allah, şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi?”²² âyetinde لَيْسَ “Leyse” fiilinin önüne gelen istifhâm (أ) “hemze”si cümleye icap ve takrir manasını katmıştır.²³

2.13. “Leyse” Fiilinin Önüne Nefiy Edatının Gelmesi Memnudur

Nevâsîh (ismini ref‘ haberini nasb eden) fiillerden olan لَيْسَ “Leyse” karine olmadan nefiy manasını ihtiva ettiğinden önüne herhangi bir nefiy edatının gelmesi uygun değildir. Zira nefy-i nefiy, ispattır. Bu da edatın aslî manasına zıttır. Örneğin, لَيْسَ عَمْرٌ مُهْمَلًا “Ömer ihmalkâr değildir.” cümlesinde لَيْسَ “Leyse” nefiy

¹⁷ Âl-i İmrân: 3/66.

¹⁸ Sibeveyhi, Ebû Bişr (Ebû Osmân, Ebû'l-Hasen, Ebû'l-Hüseyn) Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitâb*, thk, Abdü's-Selâm Muhammed Harun, (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1988), I/326-1/376; el-Endelüsî, *İrtisâfû'd-Darab min Lisâni'l-'Arab*, II/365-366-369; İbn Mâlik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî, *Şerhu't-Teshîli'l-Fevâid ve Tekmilî'l-Makâsid*, thk, Abdurrahman es-Seyyid, (Kahire: Dâru Hicr, 1990), II/366; İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, II/386; el-Müberred, *el-Muktedâb*, IV/428.

¹⁹ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, I/394; İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshîli'l-Fevâid ve Tekmilî'l-Makâsid*, I/67; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, III/110; el-Müberred, *el-Muktedâb*, IV/103-104; Süyûtî, *Hemu'l-Hevâmi 'Şerhu Cem'i'l-Cevâmi'* thk, Ahmet Şemsuddin, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1988), I/68.

²⁰ İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, III/101-102; Sibeveyhi, *el-Kitâb*, I/381; el-Müberred, *el-Muktedâb*, III/98; el-Endelüsî, *İrtisâfû'd-Darab min Lisâni'l-'Arab*, I/470.

²¹ Sibeveyhi, *el-Kitâb*, I/126; İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, III/107; İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshîli'l-Fevâid ve Tekmilî'l-Makâsid*, I/136.

²² Enâm: 6/53.

²³ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebîb*, II/346; es-Sabbân, Ebû'l-İrfân Muhammed b. Alî el-Mısri, *Hâşiye 'alâ Şerhi'l-Üşmânî*, (Beirut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1997), III/820.

manasını ifade ettiğinden önüne nefiy edatlarından (مَا) “mâ”nın geldiği (مَا لَيْسَ عُمَرُ مُهْمِلًا) şeklindeki bir örnek câiz değildir.²⁴

2.14. “Leyse” Fiilinden Sonra (أَنْ) Edatının Zâid Gelmesi Memnudur

“Leyse” fiilinden sonra (أَنْ) edatı zâid olarak gelmez. Örneğin; “فَكِيرٌ مُخْتَجًا” “Fakir muhtaç değildir.” cümlesinde “Leyse” fiilinden sonra (أَنْ) edatının zâid olarak gelmesi câiz değildir. Zira mezkûr fiilin aslı manasını ifa etmek için herhangi bir edata ihtiyacı söz konusu değildir.²⁵

3. “LEYSE” EDATININ KUR’AN-I KERİM’DEKİ KULLANIMI

“Leyse” edatı Kur’an’da farklı sigalarla/kiplerle seksen dokuz (89) defa zikredilmiştir. “Leyse” edatı altmış (60) defa mücerred/yalın (لَيْسَ) şeklinde, on iki (12) defa istifhâm hemzisiyle (الَيْسَ) şeklinde, dört (4) defa müfred müzekker muhatap (ت) “tâ” zâmiriyle (لَسْتَ) şeklinde, üç (3) defa müfred müennes (ت) “tâ” zamiriyle (لَيْسَتْ) şeklinde, üç (3) defa cemi’ müzekker muhatap (ت) “tâ” zâmiriyle (لَسْتُمْ) şeklinde, iki (2) defa cemi’ müzekker (و) “vâv”ıyla (لَيْسُوا) şeklinde, iki (2) defa mütekellim (ت) “tâ” zamiriyle (لَسْتُمْ) şeklinde, iki (2) defa âtif (و) “vâv”ı ve istifhâm hemzisiyle (أُولَئِكَ) şeklinde, bir (1) defa cemi’ müennes (ن) “nûn”u ile (أُولَئِكَ) şekilleriyle Kur’an’da geçmektedir.²⁶ Söz konusu sigaların geçtiği sureler, âyetler ve istihâd edilen âyetlerden birer tanesi sarf-nahiv açısından tahlil edilerek mealleriyle müstakil başlıklar altında kısaca açıklanacaktır.

3.1. “Leyse” Edatının Haberi Altı (6) Yerde Müfred ve Mansûb Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler ve Meâlleri

Bakara suresi (177, 189)’uncu âyetler: وَلَيْسَ الْبِرُّ بِأَنْ تَأْتُوا الْبُيُوتَ مِنْ - لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir.” “İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir.”²⁷

Âl-i İmrân suresi (113)’üncü âyet: لَيْسُوا سَوَاءً “Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir.”²⁸

Nisâ suresi (94)’üncü âyet: لَسْتَ مُؤْمِنًا “Sen mü’min değilsin.”²⁹

Hûd suresi (8)’inci âyet: لَيْسَ مَصْرُوفًا عَثْمٌ “Azap kendilerinden bir daha uzaklaştırılmaz.”³⁰

Ra’d suresi (43)’üncü âyet: لَسْتَ مُرْسَلًا “Sen peygamber değilsin.”³¹ Âyettedeki (مُرْسَلًا) müfred müzekker mansub isim olup (لَيْسَ) edatına haber olmuştur.³²

3.2. “Leyse” Edatının Haberi Zâid (بِ) “Bâ” ile Müfred ve Mecerûr Olarak Yirmi Üç (23) Âyette Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler ve Meâlleri

Bakara suresi (267)’inci âyet: وَلَسْتُمْ بِأَخِيهِ “Alicısı olmayacağınız.”³³

Âl-i İmrân suresi (182)’inci âyet: وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَالِمٍ لِّلْعَبِيدِ “Allah, kullara asla zulmedici değildir.”³⁴

Nisâ suresi (123)’üncü âyet: لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ “İş, ne sizin kuruntunuza,”³⁵

En’âm suresi (30, 53, 66, 89, 122)’inci âyetler: فَقَدْ عَلِمْتُمْ بِيَوْمِكِ - أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِالشَّاكِرِينَ - قَالَ أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ - لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا - وَكَلَّمْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِكَافِرِينَ “Allah, şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi?” - “De ki: “Ben size vekil (sizden sorumlu) değilim.” - “Biz onları inkâr etmeyecek olan bir kavmi, onlara vekil kılmışızdır.” - “Bir türlü ondan çıkamamış.”³⁶

²⁴ İbn Hişâm, *Muğni'l-Lebib*, I/113-II/246-248; İbn ‘Uşfûr, *Şerhu'l-Cümel li'z-Zeccâci*, I/386.

²⁵ İbn Mâlik, *Şerhu't-Teshîli'l-Fevâid ve Tekmilî'l-Makâsid*, I/369; Süyûtî, *Hemu'l-Hevâmi' Şerhu Cem'i'l-Cevâmi'*, I/123; el-Hudârî, Muhammed b. Afîfî el-Bâcûrî, *Hâşiyetu'l-Hudârî 'âlâ Şerhi İbn Akil*, (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981), I/119.

²⁶ Muhammed Abdülhâlik ‘Udeyme, *Dirâsât'un li-Uslûb'il-Kur'an'il-Kerim*, (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1972), I/385-389; Nâyif Marûf, Mustafa el-Cevzû, *el-Mu'cem'ul-Vasit fil-I'râb*, (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 2010), 278-279; Mahmûd Sâfî, *el-Cedvel fi I'rabi'l-Kur'an*, (Beyrut: Dâru'r-Raşid, 1995), I/31-521.

²⁷ Bakara: 2/177, 189.

²⁸ Âl-i İmrân: 3/113.

²⁹ Nisâ: 4/94.

³⁰ Hûd: 11/8.

³¹ Ra'd: 13/43.

³² Mahmûd Sâfî, *el-Cedvel fi I'rabi'l-Kur'an*, VII/150.

³³ Bakara: 2/267.

³⁴ Âl-i İmrân: 3/182.

³⁵ Nisâ: 4/123.

³⁶ En'âm: 6/30, 53, 66, 89, 122.

A'râf suresi (172)'inci âyet: *أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ* “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”³⁷

Enfâl suresi (51)'inci âyet: *وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ* “Allah, kullara asla zulmedici değildir.”³⁸

Hûd suresi (81)'inci âyet: *أَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ* “Sabah yakın değil midir?”³⁹

Hicr suresi (20)'inci âyet: *وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ بِرَازِقِينَ* “Hem de sizin rızık vermediğiniz kimseler.”⁴⁰

Hac suresi (10)'uncu âyet: *وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ* “Allah, kullara asla zulmedici değildir.”⁴¹

Ankebût suresi (10)'uncu âyet: *أَوَلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ* “Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?”⁴²

Yâsîn suresi (81)'inci âyet: *أَوَلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ* “Gökleri ve yeri yaratan Allah'ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi?”⁴³

Zümer suresi (36, 37)'inci âyetler: *أَلَيْسَ اللَّهُ بِعَزِيزٍ ذِي انْتِقَامٍ - أَلَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ* “Allah, kuluna yetmez mi?”- “Allah mutlak güç sahibi, intikam sahibi değil midir?”⁴⁴

Ahkâf suresi (32, 34)'üncü âyetler: *أَلَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ - فَلَيْسَ بِمُعْجِزٍ فِي الْأَرْضِ* “Yeryüzünde Allah'ı âciz bırakacak değildir.”- “Bu gerçek değil miymiş?”⁴⁵

Mücâdele suresi (10)'uncu âyet: *وَلَيْسَ بِضَارِهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ* “Oysa şeytan, Allah'ın izni olmadıkça, mü'minlere hiçbir zarar verebilecek değildir.”⁴⁶

Kiyâmet suresi (40)'inci âyet: *أَلَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَىٰ* “Şimdi, bunları yapan Allah'ın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?”⁴⁷

Gâşiye suresi (22)'inci âyet: *لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ* “Sen, onlar üzerinde bir zorba değilsin.”⁴⁸

Tin suresi (8)'inci âyet: *أَلَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ* “Allah, hükmedenlerin en iyi hükmedeni değil midir?”⁴⁹
Âyetteki (أَلَيْسَ) zaid (بِأَحْكَمِ الْحَاكِمِينَ) “bâ” ile gelmiş olup müfred ve mecrûr olarak mahallen mansub (أَلَيْسَ) edatına haber olmuştur.⁵⁰

3.3. “Leyse” Edatının Haberi İsimden Sonra, Câr-Mecrûr Olarak On Üç (13) Âyette Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler ve Meâlleri

Bakara suresi (113, 249)'uncu âyetler: *فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي - وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَىٰ عَلَىٰ شَيْءٍ* “Yahudiler, “Hıristiyanlar bir temel üzerinde değiller” dediler.”- “Kim ondan içerse benden değildir.”⁵¹

Âl-i İmrân suresi (28, 36, 167)'inci âyetler: *مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ - فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ - وَلَيْسَ الذَّكْرُ كَالْأُنثَىٰ* “Erkek, kız gibi değildir.”- “Allah ile bir ilişkisi kalmaz.”- “Ağızlarıyla kalplerinde olmayanı söylüyorlardı.”⁵²

Nisâ suresi (18)'inci âyet: *وَلَيْسَتِ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ* “Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da kendisine ölüm gelip çatınca,”⁵³

Mâide suresi (68, 116)'inci âyetler: *مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَقُولَ مَا لَيْسَ لِي بِحَقِّ - لَسْتُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ* “Hiçbir şey üzere değilsiniz.”- “Hakkım olmayan bir şeyi söylemem.”⁵⁴

En'âm suresi (159)'uncu âyet: *لَسْتُ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ* “(Senin) onlarla hiçbir ilişkin yoktur.”⁵⁵

Hûd suresi (46)'inci âyet: *قَالَ يَا نُوحُ إِنَّهُ لَيْسَ مِنْ أَهْلِكَ* “Allah, “Ey Nûh! O, asla senin âilenden değildir.”⁵⁶

³⁷ A'râf: 7/172.

³⁸ Enfâl: 8/51.

³⁹ Hûd: 11/81.

⁴⁰ Hicr: 15/20.

⁴¹ Hac: 22/10.

⁴² Ankebût: 29/10.

⁴³ Yâsîn: 36/81.

⁴⁴ Zümer: 39/36, 37.

⁴⁵ Ahkâf: 46/32, 34.

⁴⁶ Mücâdele: 58/10.

⁴⁷ Kiyâmet: 75/40.

⁴⁸ Gâşiye: 88/22.

⁴⁹ Tin: 95/8.

⁵⁰ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi İ'rabi'l-Kur'an*, XV/362.

⁵¹ Bakara: 2/113, 249.

⁵² Âl-i İmrân: 3/28, 36, 167.

⁵³ Nisâ: 4/18.

⁵⁴ Mâide: 5/68, 116.

⁵⁵ En'âm: 6/159.

Ahzâb suresi (32)'inci âyet: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ “Ey Peygamber’in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz.”⁵⁷

Fetih suresi (11)'inci âyet: يَفُولُونَ بِاللَّيْلِ فِي قُلُوبِهِمْ مَا لَيْسَ فِي قُلُوبِهِمْ “Onlar kalplerinde olmayana dilleriyle söylerler.”⁵⁸
Âyetteki (لَيْسَ) edatının haberi olmuşur.⁵⁹

3.4. “Leyse” Edatının Haberi, Kendisiyle İsmi Arasında, Câr-Mecrûr Olarak Kırk Yedi (47) Âyette Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler ve Meâlleri

Bakara suresi (198, 272, 282)'inci âyetler: لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ - لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ “Size bir günah yoktur.” - “Onları hidayete erdirmek sana ait değildir.” - “Üzerinize bir günah yoktur.”⁶⁰

Âl-i İmrân suresi (66, 75, 128)'inci âyetler: لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّينَ سَبِيلٌ فَلِمَ تُحَاجُّونَ فِيمَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ “Ya hiç bilginiz olmayan şey hakkında niçin tartışıyorsunuz?” - “Ümmilere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur.” - “Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur.”⁶¹

Nisâ suresi (101, 176)'inci âyetler: لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ - فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ “Size bir günah yoktur.” - “Çocuğu olmayan,”⁶²

Mâide suresi (93)'üncü âyet: لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا “İman edip salih ameller işleyenlere bir günah yoktur.”⁶³

En’âm suresi (51, 70)'inci âyetler: لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ

“Kendileri için Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir şefahtçi bulunmaksızın,” - “Yoksa ona Allah’tan başka ne bir dost vardır, ne de bir şefahtçi.”⁶⁴

A’râf suresi (61, 67)'inci âyetler: لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ - لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ “Bende herhangi bir sapıklık yok.” - “Bende akıl kıtlığı yok.”⁶⁵

Tevbe suresi (91)'inci âyet: لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمُرْضَىٰ وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ إِذَا نَصَحُوا لِلَّهِ وَرَسُولِهِ “Allah’a ve Resûlüne karşı sadık ve samimi oldukları takdirde, güçsüzlere, hastalara ve (seferde) harcayacakları bir şey bulamayanlara (sefere katılmadıkları için) bir günah yoktur.”⁶⁶

Hûd suresi (16, 46, 47, 78)'inci âyetler: لَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ - مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ - مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ - لَيْسَ لَهُمْ فِي الْأَخْرَةِ إِلَّا النَّارُ “Kendileri için âhirette ateşten başka bir şey olmayan kimselerdir.” - “Hakkında hiçbir bilgin olmayan şey,” - “Hakkında bilgim olmayan şeyi” - “İçinizde hiç akli başında bir adam yok mu?”⁶⁷

Hicr suresi (42)'inci âyet: لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ “Kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur.”⁶⁸

Nahl suresi (99)'üncü âyet: إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ “Şeytanın, bir hâkimiyeti yoktur.”⁶⁹

İsrâ suresi (36, 65)'inci âyetler: لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ - لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ “Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın,” - “Kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin olmayacaktır.”⁷⁰

Hac suresi (71)'inci âyet: وَمَا لَيْسَ لَهُمْ بِهِ عِلْمٌ “Kendilerinin de hakkında hiçbir bilgilerinin bulunmadığı,”⁷¹

Nûr suresi (15, 29, 58, 60, 61)'inci âyetler: لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ - لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ - مَا لَيْسَ لَكُمْ بِهِ عِلْمٌ - لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَىٰ حَرَجٌ - عَلَيْنَّ جُنَاحٌ “Hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyler,” - “Size herhangi bir günah

⁵⁶ Hûd: 11/46.

⁵⁷ Ahzâb: 33/32.

⁵⁸ Fetih: 48/11.

⁵⁹ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi İ'rabi'l-Kur'an*, XIII/252.

⁶⁰ Bakara: 2/198, 272, 282.

⁶¹ Âl-i İmrân: 3/66, 75, 128.

⁶² Nisâ, 4/101, 176.

⁶³ Mâide: 5/93.

⁶⁴ En’âm: 6/51, 70.

⁶⁵ A’râf: 7/61, 67.

⁶⁶ Tevbe: 9/91.

⁶⁷ Hûd: 11/16, 46, 47, 78.

⁶⁸ Hicr: 15/42.

⁶⁹ Nahl: 16/99.

⁷⁰ İsrâ: 17/36, 65.

⁷¹ Hac: 22/71.

yoktur.”-“Ne size, ne onlara bir günah vardır.”-“ Kendileri için bir günah yoktur.”-“Köre güçlük yoktur,”⁷²

Ankebût suresi (8, 68)’inci âyetler: مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ “Hakkında hiçbir bilgin olmayan şey,”- “Cehennemde kâfirler için bir yer mi yok?”⁷³

Lokman suresi (15)’inci âyet: مَا لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌ “Hakkında bilgin olmayan bir şey,”⁷⁴

Ahzâb suresi (5)’inci âyet: وَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ “Size hiçbir günah yoktur.”⁷⁵

Zümer suresi (32, 60)’inci âyetler: أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ - أَلَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ “Cehennemde kâfirler için kalacak bir yer mi yok!?”- “Büyüklik taslayanlar için cehennemde bir yer mi yok!?”⁷⁶

Mü’min suresi (42, 43)’üncü âyetler: لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ - مَا لَيْسَ لِي بِهِ عِلْمٌ “Hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyler.”- “ Ne dünya ne de ahiret konusunda hiçbir çağrısı yoktur.”⁷⁷

Şûrâ suresi (11)’inci âyet: لَيْسَ كَمِثْلِهِ شَيْءٌ “O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.”⁷⁸

Ahkaf suresi (32)’inci âyet: وَلَيْسَ لَهُ مِنْ دُونِهِ أَوْلِيَاءٌ “Kendisi için Allah’tan başka dostlar da bulunmaz.”⁷⁹

Fetih suresi (17)’inci âyet: لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ “Köre güçlük yoktur,”⁸⁰

Necm suresi (39, 58)’inci âyetler: لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَافِيَةٌ - وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى “İnsan için ancak çalıştığı vardır.”- “ Onu Allah’tan başka açacak kimse yoktur.”⁸¹

Vâkıa suresi (2)’inci âyet: لَيْسَ لَوْفَعَتِهَا كَافِيَةٌ “Onun kopuşunu yalanlayacak kimse olmayacaktır.”⁸²

Hâkka suresi (35)’inci âyet: فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ “Bu sebeple, bugün burada onun samimi bir dostu yoktur.”⁸³

Meâric suresi (2)’inci âyet: لِّلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ “Kâfirler için onu savacak yok.”⁸⁴

Gâşiye suresi (6)’inci âyet: لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيحٍ “Onlara, acı ve kötü kokulu bir dikenli bitkiden başka yiyecek yoktur.”⁸⁵ Âyetteki (لَهُمْ) câr-mecrûrdan oluşup edatın ismi olan (طَعَامٌ) kelimesinden önce haber olarak gelmiştir.⁸⁶

3.5. “Leyse” Cümlesi (36) Âyette Müste’nife Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler ve Meâlleri

Bakara suresi (177, 198, 267, 272, 282)’inci âyetler: لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ - لَيْسَ الْبِرُّ أَنْ تُولُوا وَجُوهَكُمْ قِبَلَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı taraflarına çevirmeniz(den ibaret) değildir.”-“ (Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur.”-“ Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız,”-“ Onları hidayete erdirmek sana ait değildir. Fakat Allah, dilediğini hidayete erdirir.”-“ Onu yazmamanızdan ötürü üzerinize bir günah yoktur.”⁸⁷

Âl-i İmrân suresi (113, 128)’inci âyetler: لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ - لَيْسُوا سَوَاءً “Onların (Kitap ehlinin) hepsi bir değildir.”-“ Bu işte senin yapacağın bir şey yoktur.”⁸⁸

Nisâ suresi (18, 123)’üncü âyetler: لَيْسَ بِأَمَانِيكُمْ وَلَا أَمَانِيَّ أَهْلَ الْكِتَابِ - وَلَيْسَتْ التَّوْبَةُ لِلَّذِينَ يَعْمَلُونَ السَّيِّئَاتِ “Yoksa (makbul) tövbe, kötülükleri (günahları) yapıp yapıp da,”-“ İş, ne sizin kuruntunuza, ne de kitap ehlinin kuruntusuna göredir.”⁸⁹

⁷² Nûr: 24/15, 29, 58, 60, 61.

⁷³ Ankebût: 29/8, 68.

⁷⁴ Lokman: 31/15.

⁷⁵ Ahzâb: 33/5.

⁷⁶ Zümer: 39/32, 60.

⁷⁷ Mü’min: 40/42, 43.

⁷⁸ Şûrâ: 42/11.

⁷⁹ Ahkaf: 46/32.

⁸⁰ Fetih: 48/17.

⁸¹ Necm: 53/39, 58.

⁸² Vâkıa: 56/2.

⁸³ Hâkka: 69/35.

⁸⁴ Meâric: 70/ 2.

⁸⁵ Gâşiye: 88/6.

⁸⁶ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi İ’rabi’l-Kur’an*, XV/311-312.

⁸⁷ Bakara: 2/177, 198, 267, 272, 282.

⁸⁸ Âl-i İmrân: 3/113, 128.

Mâide suresi (93)'üncü âyet: *لَيْسَ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ جُنَاحٌ فِيمَا طَعَمُوا* “İman edip salih ameller işleyenlere; daha önce tatmış olduklarından dolayı bir günah yoktur.”⁹⁰

En’âm suresi (51, 53, 70, 122)’üncü âyetler: *لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ آلِيٌّ بِالشَّاكِرِينَ* - *لَيْسَ لَهُمْ مِنْ دُونِهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ* - *لَيْسَ بِخَارِجٍ مِنْهَا وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ* “Kendileri için Allah’tan başka ne bir dost, ne de bir şefaatçi bulunmaksızın,” - “Allah, şükreden kullarını daha iyi bilen değil mi?” - “Allah’tan başka ona ne bir yardımcı, ne de bir kurtarıcı bulunur;” - “Karanlıklarda kalıp çıkamayan,”⁹¹

A’râf suresi (172)’üncü âyet: *أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ* “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?”⁹²

Tevbe suresi (91)’inci âyet: *لَيْسَ عَلَى الضَّعَفَاءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضَى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ مَا يَنْفِقُونَ حَرَجٌ*

“Güçsüzlere, hastalara ve (seferde) harcayacakları bir şey bulamayanlara (sefere katılmadıkları için) bir günah yoktur.”⁹³

Hûd suresi (8, 78, 81)’inci âyetler: *لَيْسَ الصُّنْحُ بِقَرِيبٍ* - *لَيْسَ مِثْلُكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ* - *لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ*

“Kendilerinden bir daha uzaklaştırılmaz.” - “İçinizde hiç akli başında bir adam yok mu?” - “Sabah yakın değil midir?!”⁹⁴

Nûr suresi (29, 61)’inci âyetler: *لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى* - *لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَدْخُلُوا بُيُوتًا غَيْرَ مَسْكُونَةٍ فِيهَا مَتَاعٌ لَكُمْ*

“İçinde size ait bir eşya olan, oturana bulunmayan evlere girmenizde herhangi bir günah yoktur.” - “Köre güçlük yoktur,”⁹⁵

Ankebût suresi (10, 68)’inci âyetler: *لَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ* - *أَوْلَيْسَ اللَّهُ بِأَعْلَمَ بِمَا فِي صُدُورِ الْعَالَمِينَ*

“Allah, herkesin kalbinde olanı en iyi bilen değil midir?” - “Cehennemde kâfirler için bir yer mi yok?”⁹⁶

Ahzâb suresi (5)’inci âyet: *لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ فِيمَا أَخْطَأْتُمْ بِهِ* “Hata ile yaptığımız bir işte size hiçbir günah yoktur.”⁹⁷

Yâsin suresi (81)’inci âyet: *أَوْلَيْسَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ* “Gökleri ve yeri yaratan Allah’ın, onların benzerini yaratmaya gücü yetmez mi?”⁹⁸

Zümer suresi (32, 36, 37, 60)’inci âyetler: *لَيْسَ اللَّهُ بِكَافٍ عَبْدَهُ* - *لَيْسَ فِي جَهَنَّمَ مَثْوًى لِّلْكَافِرِينَ*

“Allah, kuluna yetmez mi?” - “Cehennemde kâfirler için kalacak bir yer mi yok?” - “Allah, büyüklük taslayanlar için cehennemde bir yer mi yok?”⁹⁹

Fetih suresi (17)’inci âyet: *لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرَجٌ* “Köre güçlük yoktur,”¹⁰⁰

Necm suresi (58)’inci âyet: *لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ* “Onu Allah’tan başka açacak kimse yoktur.”¹⁰¹

Vâkıa suresi (2)’inci âyet: *لَيْسَ لَوْفَعَتِهَا كَادِبَةٌ* “Onun kopuşunu yalanlayacak kimse olmayacaktır.”¹⁰²

Kıyamet suresi (40)’inci âyet: *لَيْسَ ذَلِكَ بِقَادِرٍ عَلَى أَنْ يُحْيِيَ الْمَوْتَى* “Şimdi, bunları yapan Allah’ın ölüleri diriltmeye gücü yetmez mi?”¹⁰³

Tin suresi (8)’inci âyet: *لَيْسَ اللَّهُ بِأَحْكَمَ الْحَاكِمِينَ* “Allah, hükmedenlerin en iyi hükmedeni değil midir?”¹⁰⁴

Gâşiye suresi (22)’inci âyet: *لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ* “Sen, onlar üzerinde bir zorba değilsin.”¹⁰⁵ Örnekteki (لَسْتُ عَلَيْهِمْ بِمُصَيِّرٍ) âyeti kendisinden önce ve sonra gelen (فَذَكِّرْ إِنَّمَا أَنْتَ مُذَكِّرٌ - إِلَّا مَنْ تَوَلَّى وَكَفَرَ) âyetleri arasında müste’ nife cümlesi olarak gelmiştir.¹⁰⁶

⁸⁹ Nisâ: 4/18, 123.

⁹⁰ Mâide: 5/93.

⁹¹ En’âm: 6/51, 53.

⁹² A’râf: 7/172.

⁹³ Tevbe: 9/91.

⁹⁴ Hûd: 11/8, 78, 81

⁹⁵ Nûr: 24/29, 61.

⁹⁶ Ankebût:29/10, 68.

⁹⁷ Ahzâb: 33/5.

⁹⁸ Yâsin: 36/81.

⁹⁹ Zümer: 39/32, 36, 37, 60.

¹⁰⁰ Fetih: 48/17.

¹⁰¹ Necm: 53/58.

¹⁰² Vâkıa: 56/2.

¹⁰³ Kıyamet: 75/40.

¹⁰⁴ Tin: 95/8.

3.6. “Leyse” Cümlesi (14) Âyette Mevsule Sıla Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Âl-i İmrân suresi (66, 167)’inci âyetler: *“Ya hiç*

*bilginiz olmayan şey hakkında,”- “Kalblerinde olmayanı,”*¹⁰⁷

Mâide suresi (116)’inci âyet: *“Hakkım olmayan bir şeyi,”*¹⁰⁸

Hûd suresi (16, 46, 47)’inci âyet: *“Ma lîsîn lî bi’elîm - Ma lîsîn lîk bi’elîm - أولئك الذين ليس لهم في الآخرة إلا النار*

*“İşte onlar, kendileri için âhirette ateşten başka bir şey olmayan kimselerdir.”- “Hakkında hiçbir bilgin olmayan şey,”- “Hakkında bilgim olmayan şey,”*¹⁰⁹

Hicr suresi (20)’inci âyet: *“Sizin rızık vermediğiniz kimseler,”*¹¹⁰

İsrâ suresi (36)’inci âyet: *“Hakkında kesin bilgi sahibi olmadığın şeyin peşine düşme.”*¹¹¹

Hac suresi (71)’inci âyet: *“Kendilerinin de hakkında hiçbir bilgilerinin bulunmadığı şeyler,”*¹¹²

Nûr suresi (15)’inci âyet: *“Hakkında hiçbir bilginiz olmayan şeyler”*¹¹³

Ankebût suresi (8)’inci âyet: *“Hakkında hiçbir bilgin olmayan şeyi,”*¹¹⁴

Lokman suresi (15)’inci âyet: *“Hakkında hiçbir bilgi sahibi olmadığın bir şey”*¹¹⁵

Mü’min suresi (42)’inci âyet: *“Hakkında hiçbir bilgim olmayan şeyleri”*¹¹⁶

Fetih suresi (11)’inci âyet: *“Gönüllerinde bulunmayı,”*¹¹⁷ Âyetteki (في قلوبهم) cümlesi i’râbdan mahalli olmayıp mevsûl olan (ما) “mâ” edatına sıla olmuştur.¹¹⁸

3.7. “Leyse” Cümlesi (3) Âyette Mübtedaya Haber Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Nûr suresi (60)’inci âyet: *“Kendileri için bir günah yoktur.”*¹¹⁹

Şûrâ suresi (11)’inci âyet: *“O’nun benzeri hiçbir şey yoktur.”*¹²⁰

Gâşiye suresi (6)’inci âyet: *“Onlara, acı ve kötü kokulu bir dikenli bitkiden başka yiyecek yoktur.”*¹²¹ Âyetteki (لَيْسَ لَهُمْ طَعَامٌ إِلَّا مِنْ ضَرِيحٍ) cümlesi mahallen merfu‘ mübteda olan (وَجُوهٌ) kelimesine haber olmuştur.¹²²

3.8. “Leyse” Cümlesi (10) Âyette (إِنَّ) “İnne”, (أَنَّ) “Enne, ve Muhaffef Olan (أَنَّ) “En” Edatlarına Haber Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Âl-i İmrân suresi (182)’inci âyet: *“Allah, kullara asla zulmedici değildir.”*¹²³

En’âm suresi (159)’uncu âyet: *“Şu dinlerini parça parça edenler ve kendileri de grup grup ayrılmış olanlar var ya, (senin) onlarla hiçbir ilişkin yoktur.”*¹²⁴

¹⁰⁵ Gâşiye: 88/22.

¹⁰⁶ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l’rabi’l-Kur’an*, XV/316-317.

¹⁰⁷ Âl-i İmrân: 3/66, 167.

¹⁰⁸ Mâide: 5/116.

¹⁰⁹ Hûd: 11/16, 46, 47.

¹¹⁰ Hicr: 15/20.

¹¹¹ İsrâ: 17/36.

¹¹² Hac: 22/71.

¹¹³ Nûr: 24/15.

¹¹⁴ Ankebût: 29/8.

¹¹⁵ Lokman: 31/15.

¹¹⁶ Mü’min: 40/42.

¹¹⁷ Fetih: 11/48.

¹¹⁸ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l’rabi’l-Kur’an*, XIII/249-250.

¹¹⁹ Nûr: 24/60.

¹²⁰ Şûrâ: 42/11.

¹²¹ Gâşiye: 88/6.

¹²² Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l’rabi’l-Kur’an*, XV/311-312.

¹²³ Âl-i İmrân: 3/182.

¹²⁴ En’âm: 6/159.

Enfâl suresi (51)'inci âyet: *وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ* “Yoksa Allah kullara asla zulmetmez.”¹²⁵

Hicr suresi (42)'inci âyet: *إِنَّ عِبَادِي لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ* “Kullarım üzerinde senin hiçbir hâkimiyetin yoktur.”¹²⁶

Nahl suresi (99)'uncu âyet: *إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ* “Gerçek şu ki; şeytanın, inanan ve yalnız Rablerine tevekkül eden kimseler üzerinde bir hâkimiyeti yoktur.”¹²⁷

Hac suresi (10)'uncu âyet: *وَأَنَّ اللَّهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِّلْعَبِيدِ* “Allah, kesinlikle kullara zulmedici değildir.”¹²⁸

Mü'min suresi (43)'üncü âyet: *لَا جَرَمَ أَنَّمَا تَدْعُونِي إِلَيْهِ لَيْسَ لَهُ دَعْوَةٌ فِي الدُّنْيَا وَلَا فِي الْآخِرَةِ* “Şüphesiz ki sizin beni tapmaya çağırdığınız şeyin ne dünya ne de ahiret konusunda hiçbir çağırısı yoktur.”¹²⁹

Necm suresi (39)'uncu âyet: *وَأَنَّ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَى* “İnsan için ancak çalıştığı vardır.”¹³⁰ Âyetteki (لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ) cümlesi mahallen merfu‘ muhaffef olan (أَنَّ) edatına haber olmuştur.¹³¹

3.9. “Leyse” Cümlesi (10) Âyette Mezkûr ve Mukadder (فَوَلِّ) “Kavlun”dan Sonra Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Bakara suresi (113, 189)'uncu âyetler: *قُلْ هِيَ - وَقَالَتِ الْيَهُودُ لَيْسَتِ النَّصَارَى عَلَى شَيْءٍ وَقَالَتِ النَّصَارَى لَيْسَتِ الْيَهُودُ عَلَى شَيْءٍ* “Yahudiler, “Hıristiyanlar bir temel üzerinde değiller” dediler. Hıristiyanlar da, “Yahudiler bir temel üzerinde değiller” dediler.”-“ De ki: “Onlar, insanlar ve hac için vakit ölçüleridir. İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. Ama iyi davranış, takva sahibi (Allah’a karşı gelmekten sakınan) insanın davranışdır.”¹³²

Âl-i İmrân suresi (75)'inci âyet: *ذَلِكَ بِأَنَّهُمْ قَالُوا لَيْسَ عَلَيْنَا فِي الْأُمِّيِّينَ سَبِيلٌ* “Bu da onların, “Ümmilere karşı (yaptıklarımızdan) bize vebal yoktur.”¹³³

En‘âm suresi (30, 66)'inci âyetler: *قُلْ لَسْتُ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ قَالِ لَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ* “(Allah) diyecek ki: “Nasıl, şu (dirilmek) gerçek değil miymiş?”-“ De ki: “Ben size vekil (sizden sorumlu) değilim.”¹³⁴

Nisâ suresi (94)'üncü âyet: *وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ أَلْفَى إِلَيْكُمْ السَّلَامَ لَسْتُ مُؤْمِنًا* “Size selâm veren kimseye, dünya hayatının geçici menfaatine (ganimete) göz dikerek, “Sen mü‘min değilsin” demeyin.”¹³⁵

A‘râf suresi (172)'inci âyet: *وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنِي آدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنْفُسِهِمْ أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ* “Hani Rabbin (ezelde) Âdemoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” demişti.”¹³⁶

Ra‘d suresi (43)'üncü âyet: *وَيَقُولِ الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتُ مُرْسَلًا* “O kâfirler: “Sen Allah tarafından gönderilmiş bir peygamber değilsin” diyorlar.”¹³⁷

Ahkaf suresi (34)'üncü âyet: *وَيَوْمَ يُعْرَضُ الَّذِينَ كَفَرُوا عَلَى النَّارِ لَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ* “İnkâr edenlere ateşe sunuldukları gün, “Bu gerçek değil miymiş?” denir.”¹³⁸ Âyetteki (لَيْسَ هَذَا بِالْحَقِّ) cümlesi mukadder/gizli olan (قَالَ) malum mâzî fiiline mekul/cevap olmuştur.¹³⁹

3.10. “Leyse” Cümlesi (6) Âyette Cezm Eden Şart Edatına Cevap Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Bakara suresi (249)'uncu âyet: *فَمَنْ شَرِبَ مِنْهُ فَلَيْسَ مِنِّي* “Kim ondan içerse benden değildir.”¹⁴⁰

Âl-i İmrân suresi (28)'inci âyet: *وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ* “Kim böyle yaparsa Allah ile bir ilişkisi kalmaz.”¹⁴¹

¹²⁵ Enfâl: 8/51.

¹²⁶ Hicr: 15/42.

¹²⁷ Nahl: 16/99.

¹²⁸ Hac: 22/10.

¹²⁹ Mü‘min: 40/43.

¹³⁰ Necm: 53/39.

¹³¹ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l’rabi’l-Kur’an*, XIV/56.

¹³² Bakara: 2/113, 189.

¹³³ Âl-i İmrân: 3/75.

¹³⁴ En‘âm: 6/30, 66.

¹³⁵ Nisâ: 4/94.

¹³⁶ A‘râf: 7/172.

¹³⁷ Ra‘d: 43/43.

¹³⁸ Ahkaf: 46/34.

¹³⁹ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l’rabi’l-Kur’an*, XIII/202.

¹⁴⁰ Bakara: 2/249.

¹⁴¹ Âl-i İmrân: 3/28.

Nisâ suresi (101)'inci âyet: وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ “Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit kâfirlerin size saldırmamasından korkarsanız, namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur.”¹⁴²

Zümer suresi (32)'inci âyet: “Kim, Allah'a karşı yalan uyduran ve kendisine geldiğinde, doğruyu (Kur'an'ı) yalanlayandan daha zalimdir? Cehennemde kâfirler için kalacak bir yer mi yok!?”¹⁴³

Hâkka suresi (35)'inci âyet: “Bu sebeple, bugün burada onun samimi bir dostu yoktur.”¹⁴⁴ Âyetteki (فَلَيْسَ لَهُ الْيَوْمَ هُنَا حَمِيمٌ) cümlesi mukadder olan (إِنْ كَانَتْ هَذِهِ خَالَهُ فِي الدُّنْيَا) cezm eden şart cümlesine cevap olmuştur.¹⁴⁵

3.11. “Leyse” Cümlesi (6) Âyette Nidâya Cevap veya Ma'tufun Aleyhâ Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Âl-i İmrân suresi (36)'inci âyet: فَلَمَّا وَضَعَتْهَا قَالَتْ رَبِّ اِنِّي وَضَعْتُهَا اُنْثَىٰ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا وَضَعْتَ وَلَئِيسَ الذَّكَرُ كَالْاُنْثَىٰ “Onu doğurunca, “Rabbim!” dedi, “Onu kız doğurdum.” -Oysa Allah, onun ne doğurduğunu daha iyi bilir- “Erkek, kız gibi değildir.”¹⁴⁶

Mâide suresi (68)'inci âyet: “De ki: “Ey Kitap ehli! Tevrat'ı, İncil'i ve Rabbinizden size indirileni (Kur'an'ı) uygulamadıkça hiçbir şey üzere değilsiniz.”¹⁴⁷

A'raf suresi (61, 67)'inci âyetler: قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي سَفَاهَةٌ وَلَكِنِّي - قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِي ضَلَالَةٌ وَلَكِنِّي رَسُولٌ مِّن رَّبِّ الْعَالَمِينَ “(Nûh onlara) şöyle dedi: “Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yok. Aksine ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.”- “Hûd, şöyle dedi: “Ey kavmim! Bende akıl kutluğu yok. Aksine ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.”¹⁴⁸

Ahzâb suresi (32)'inci âyet: يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسْتُنَّ كَأَحَدٍ مِّنَ النِّسَاءِ “Ey Peygamber'in hanımları! Siz, kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz.”¹⁴⁹

Zuhruf suresi (51)'inci âyet: وَنَادَى فِرْعَوْنُ فِي قَوْمِهِ قَالَ يَا قَوْمِ أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ “Firavun, kavmine seslenerek dedi ki: “Ey kavmim! Mısır hükümdarlığı benim değil mi?”¹⁵⁰ Âyetteki (أَلَيْسَ لِي مُلْكُ مِصْرَ) cümlesi i'râbdan mahalli olmayıp nidâ harfi olan (يَا) “yâ” için cevap olmuştur.¹⁵¹

3.12. “Leyse” Cümlesi (5) Âyette Hâl Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Bakara suresi (267)'inci âyet: وَلَا تَتِمَّمُوا الْحَبِيبَ مِنْهُ تُنْفِقُونَ وَلَسْتُمْ بِأَحْذِيهِ إِلَّا أَنْ تُغْمِضُوا فِيهِ “Kendinizin göz yummadan alıcısı olmayacağınız bayağı şeyleri vermeye kalkışmayın.”¹⁵²

En'âm suresi (70, 122)'inci âyetler: كَمَنْ مَّثَلُ فِي الظُّلُمَاتِ - وَذَكَرُ بِهِ أَنْ تُبْسَلَ نَفْسٌ بِمَا كَسَبَتْ لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ وَلِيٌّ وَلَا شَفِيعٌ “Hiç kimsenin kazandığı yüzünden mahrumiyete sürüklenmemesi için Kur'an ile öğüt ver. Yoksa ona Allah'tan başka ne bir dost vardır,”- “Karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu?”¹⁵³

Necm suresi (58)'inci âyet: لَيْسَ لَهَا مِنْ دُونِ اللَّهِ كَاشِفَةٌ “Onu Allah'tan başka açacak kimse yoktur.”¹⁵⁴

Mücâdele suresi (10)'uncu âyet: “O kötü fisıltılar İMَّا التَّجْوَىٰ مِنَ الشَّيْطَانِ لِيَجْزُرَنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ iman edenleri üzme için ancak şeytandan kaynaklanmaktadır. Oysa şeytan, Allah'ın izni olmadıkça, mü'minlere hiçbir zarar verebilecek değildir.”¹⁵⁵ Âyetteki (وَلَيْسَ بِضَارِّهِمْ شَيْئًا) kendisinden önceki cümleye hâl olur.¹⁵⁶

¹⁴² Nisâ: 4/101.

¹⁴³ Zümer: 39/32

¹⁴⁴ Hâkka: 69/35.

¹⁴⁵ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l'rabi'l-Kur'an*, XV/69.

¹⁴⁶ Âl-i İmrân: 3/36.

¹⁴⁷ Mâide: 5/68.

¹⁴⁸ A'raf: 7/61, 67.

¹⁴⁹ Ahzâb: 33/32.

¹⁵⁰ Zuhruf: 43/51.

¹⁵¹ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l'rabi'l-Kur'an*, XIII/95.

¹⁵² Bakara: 2/267.

¹⁵³ En'âm: 6/70, 122.

¹⁵⁴ Necm: 53/58.

¹⁵⁵ Mücâdele: 58/10.

¹⁵⁶ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi l'rabi'l-Kur'an*, XIV/117.

3.13. “Leyse” Cümlesi (4) Âyette Sıfat Olarak Gelmektedir. Söz Konusu Surelerdeki Âyetler

Nisâ suresi (176)’ıncı âyet: *“سَتَقْتُلُونَكَ قُلَّ اللَّهُ يُغْتَبِكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنْ أَمْرُوا هَلْكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتُ فَلَهَا يَصْنَفُ مَا تَرَكَ”* *“Senden fetva istiyorlar. De ki: “Allah, size “kelâle” (babasız ve çocuksuz kimse)nin mirası hakkında hükmünü açıklıyor: Çocuğu olmayan bir kişi ölür de kız kardeşi bulunursa, bıraktığı malın yarısı onundur.”*¹⁵⁷

En’âm suresi (89)’uncü âyet: *“عَٰمِرٌ لَّئِن لَّمْ يَکْفُرْ بِهَا هُوَ لَآءٍ فَفَدَّ وَكَلْنَا بِهَا قَوْمًا لَّيْسُوا بِهَا بِکَافِرِينَ”* *“Eğer şunlar (inanmayanlar) bunları tanımayıp inkâr ederlerse, biz onları inkâr etmeyecek olan bir kavmi, onlara vekil kılmışızdır.”*¹⁵⁸

Nûr suresi (58)’inci âyet: *“لَّيْسَ عَلَيْكُمْ وَلَا عَلَيْهِمْ جُنَاحٌ بَعْدَهُنَّ طَوَافُونَ عَلَيْكُمْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ”* *“Bu vakitlerin dışında (izinsiz girme konusunda) ne size, ne onlara bir günah vardır. Birbirinizin yanına girip çıkabilirsiniz.”*¹⁵⁹

Meâric suresi (2)’inci âyet: *“لَّيْسَ لَهُ دَافِعٌ”* *“Kâfirler için onu savacak yok.”*¹⁶⁰ Âyeteki (لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ)

cümlesi kendisinden önce geçen (بِعْدَابٍ وَاقِعٍ) kelimesine sıfat olmuştur.¹⁶¹

4. SONUÇ

“Leyse” edatı Kur’an-ı Kerîm’de çoğunlukla mücerred/yalın olarak geçmektedir. Bunun haricinde bazen istifhâm hemzesiyle, muhatap “tâ”sıyla, müfred müennes “tâ”sıyla, cemi’ müzekker muhatap “tâ”sıyla, cemi’ müzekker “vâv”ıyla, fâil “tâ”sına müstenid olarak, âtif ve isti’nâf “vâv”ıyla, cemi’ müennes “nûn”uyla kullanılmıştır. Ayrıca söz konusu edatın Kur’an’daki farklı kullanımları bizlere “Leyse” ile ilgili şu gerçekleri serdetmektedir: “Leyse” edatı fâil ve te’nîs (ت) “ta”sını kabul ettiğinden câmid mâzî fiil olup “harf” veya “isim” olarak kullanılmamıştır. Bununla beraber mezkûr edatın ismi nekre veya marife, haberine mütekaddim veya müteahhir şekliyle zikredilmiştir. Edatın haberi câr-mecrûr, ismine mütekaddim veya müteahhir olarak gelir. Haberin, isim veya fiil cümlesi olarak gelmesi ve edatın önüne geçmesi uygun değildir.

“Leyse” cümlesi isti’nâfiye, sıla, haber ve (قَوْلٍ) “kavlun”a me’kûl/cevap, şart ve nidâya cevap, hâl, sıfat, i’tirâziye ve ta’lîliyye gibi konumlarda kullanılmıştır. “Leyse”nin mezkûr çeşitli kullanımları şu sonuçları ortaya çıkarmıştır.

- ✓ “Leyse” edatının “fiil” olduğu görüşü tercih edilmiştir.
- ✓ Nâkıs fiil olarak kullanıldığı durumlar açıklanmıştır.
- ✓ Zâid ve isim olarak gelmesinin imkânsızlığı sabit olmuştur.
- ✓ Bazı âlimlere göre edatın tebrîe ve âtif (لَا) “lâ”sı manasında gelmesi söz konusu olmuştur.
- ✓ Şartlar olgunlaştığında fasıl zamirinin edatın isim ve haberinin arasında yer alması.
- ✓ Mütekellim (ي) “ya”sı edata muttasıl olduğunda vikâye (ن) “nûn”unun gelmesinin vacip olduğu.
- ✓ İstifham hemzesinin edata takrir ve müspet manasını kattığı gerçeği.
- ✓ Herhangi bir karineye muhtaç olmadan önüne geldiği cümlelere nefîy manasını katar.
- ✓ Edatın (لَيْسَ غَيْرُ) ve (لَيْسَ إِلَّا) gibi üsluplarda kullanımının câiz olduğu.
- ✓ Nefîy edatı ve zâid (ن) “in” ile gelemeyeceği gerçeği ortaya çıkmıştır.
- ✓ “Leyse” edatının Kur’an-ı Kerîm’deki farklı kullanımları şu hakikati vurgulamaktadır: mezkûr edatın harf ve isim olarak kullanılmadığı câmid, nâkıs ve mâzî fiil olduğu gerçeğidir.

KAYNAKÇA

Behcet Abdülvahid Salih, *el-İ’rabü’l-Mufasssal li-Kitâbillahi’l-Mürettel*, Ammân: Dâru’l-Fikr, 1993.

Diyanet İşleri Başkanlığı, Dini Yayınlar Dairesi Başkanlığı, *Kur’ân Yolu Meali ve Tefsiri*, Ankara: Saray Matabaacılık Ltd. Şti. 2007.

Durmuş, İsmail “Harf”, *DİA*, Ankara: TDV Yayınları, 1988.

¹⁵⁷ Nisâ suresi: 4/176.

¹⁵⁸ En’âm: 6/89.

¹⁵⁹ Nûr: 24/58.

¹⁶⁰ Meâric: 70/2.

¹⁶¹ Mahmûd Sâfi, *el-Cedvel fi İ’rabi’l-Kur’an*, XV/77-78.

Emîn, Ahmed, *Fecrî'l-İslâm* (trc. Ahmet Serdaroğlu), Ankara: Kılıç Kitabevi, 1976.

Ebû Hayyân, Muhammed b. Yûsuf b. Alî b. Yûsuf b. Hayyân el-Endelüsî, *İrtişâfü'd-Darab min Lisâni'l-'Arab*, Thk. Mustafa Ahmed en-Nemâs, Kahire: Matbaatü'l-Medenî, 1987.

Halîl b. Ahmed, Ebû Abdîrrahmân el-Halîl b. Ahmed b. Amr b. Temîm el-Ferâhîdî, *Kitâbü'l-'Ayn*, Beyrut: nşr. Mehdî el-Mahzûmî, 1988.

el-Hudârî, Muhammed b. Afîfî el-Bâcûrî, *Hâşiyetu'l-Hudârî 'âlâ Şerhi İbn Akil*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1981.

İbn Mâlik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî, *Şerhu't-Teshîli'l-Fevâid ve Tekmîli'l-Makâsîd*, Thk. Abdurrahman es-Seyyid, Kahire: Dâru Hicr, 1990.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh el-Ensârî el-Mısırî, *Muğni'l-Lebib 'an Kutübi'l-E'arîb*, Thk. Muhammed Abdül-Latîf, Kuveyt: Silsiletu't-Turâsiyye, 2000.

İbn Hişâm, *Şerh-u Katri'n-Nedâ ve Belli's-Sadâ*, Thk. Muhammed Muhyiddin Abdu'l-Hamîd, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 2009.

İbn 'Usfûr, Ebû'l-Hasen Alî b. Mü'min b. Muhammed b. Alî el-Hadramî el-İşbîlî en-Nahvî, *Şerhu'l-Cümel li'z-Zeccâcî*, Thk. Abdurrahman Seyyid, Beyrut: Mektebetü'l-Enclû el-Mısriyye, 1974.

İbn Haldûn, Ebû Zeyd Veliyyüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Muhammed b. Muhammed b. Hasen el-Hadramî el-Mağribî et-Tûnisî, *Mukaddime*, çevr. Zâkir Kadiri Ugan, Ankara: Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığı, 1986.

İbn Yaîş b. Muhammed el-Esedî el-Halebî, *Şerhu'l-Mufassal*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2001.

el-Kefevî, Ebu'l-Bekâ Eyyûb b. Mûsâ, *el-Kulliyât*, Thk. Adnân Dervîş-Muhammed Mısırî, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 2018.

M. Çetin, Nihad "Arap", *DİA*, Ankara: TDV Yayınları, 1991.

el-Murâdî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed b. İsmâîl el-Mısırî, *el-Cene'd-Dânî fi Hurûfi'l-Me'âni*, Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 2016.

el-Müberred, Ebû'l-Abbâs Muhammed b. Yezîd b. Abdi'l-ekber b. Umeyr el-Ezdî es-Sümâlî, *el-Muktedâb*, Kahire: Vizâretü'l-Evkâf, 1994.